

In Hasbanio comitatus quatuor (Verdrag van Meersen, 870)

door

Dr. J. BAERTEN

Van bij de aanvang van deze eeuw zoekt men naar de vier graafschappen die, volgens het Verdrag van Meersen, in 870, in Haspengouw gelegen waren¹. Een dergelijke poging werd ook gedaan voor de eveneens vierledige pagus van Brabant. Indien voor deze laatste streek de resultaten bevredigend zijn², dan is dit helemaal niet het geval voor de meer oostelijk gelegen pagus.

In zijn *Formation territoriale des principautés belges* heeft Vanderkindere het probleem als volgt opgelost. Hij deelde de streek tussen Dijle, Demer en Maas in vier vakken in volgens de loop van de Gete en de Jeker: het NW vak vormde het latere graafschap Leuven; het NO, het graafschap Avernas (later herdoopt in Loon), terwijl Brunengeruz en Haspinga respectievelijk het zuid-westen en het zuid-oosten toegewezen kregen³. Deze thesis was de vrucht van een schifting die de Brusselse historicus verplicht was te doen onder de talrijke postkarolingische en feodale graafschappen die in de Xde- en XIde-eeuwse teksten voorkomen⁴, daar voor de IXde eeuw geen enkele naam voorhanden is.

Hansay, die zich voornamelijk voor Loons Haspengouw interesseerde, bracht vijftientig jaar later kritiek uit op de theorie van Vanderkindere: hij aanzag het graafschap Avernas slechts als één van de talrijke brokstukken van het noord-oostelijke graafschap dat in de Karolingische tijd bestaan had⁵. Dit laatste doopte hij „graafschap Vliermaal”, ofschoon dit in geen enkele tekst vermeld wordt. Waarom dan deze nieuwe terminologie? Hansay was de mening toegedaan dat de voorloper van het laat-middel-eeuwse gerechtshof Vliermaal een Frankisch gerechtshof was. Vandaar dat, z.i., alleen Vliermaal als hoofdplaats van het Karo-

1. Cfr. Pertz, M. G. H., *Leges*, dl. I in f°, blz. 517.

2. Zie Bonenfant, P., *Le pagus de Brabant*, in: Bulletin de la Société belge d'études géographiques, dl. V, 1935, blz. 25-31.

3. Vanderkindere, L., *La formation territoriale des principautés belges au moyen âge*, blz. 130-131.

4. *Ibidem*. De auteur somt er een vijftiental op (blz. 130).

5. Hansay, A., *L'ancien comté et les anciens comtes de Loos*, in: Mélanges H. Pirenne, 1926, dl. I, blz. 193-195.

lingische graafschap in aanmerking kon komen. Nu weet men dat het tribunaal van Vliermaal slechts op het einde van de XIIIde eeuw in de dokumentatie verschijnt⁶ en dat alles erop wijst dat dit gerechtshof zich ontwikkeld heeft door en samen met het graafschap Loon, met hetwelk zijn gerechtsg gebied samenviel. Alles goed beschouwd, is de argumentatie van Hansay dus erg zwak⁷; zij heeft in geen geval de kern van de thesis van Vanderkindere aangeraakt: de aandacht ging naar de benaming, niet naar de territoriale indeling uit de Karolingische tijd.

Hansay heeft nochtans gewezen op het belang van een oorkonde van de abdij van Sint-Truiden die door zijn voorganger niet werd benut. Het is een akte van Adalbero I, bisschop van Metz, van 929 tot 962. De tekst maakt gewag van twee graafschappen waarvan dorpen uit NO-Haspengouw deeluitmaakten: Muizen, Buvingen en Heusden/Kerkom worden er bij het graafschap Avernas gerekend terwijl de naburige *villae*, Engelmanshoven en Heers, in dat van Hocht gesitueerd worden⁸. Hansay had dus volkomen gelijk wanneer hij schreef dat de eenheid van NO-Haspengouw reeds in de Xde eeuw verbroken was. Dr. P. Gorissen zocht vervolgens een uitleg voor deze verbrokkeling of splitsing: hij schreef die toe aan maatregelen die Otto I zou getroffen hebben nadat hij de Reinieren had afgezet in 958⁹. Op het eerste gezicht lijkt deze verklaring waarschijnlijk daar de broer van Reinier III, Rodolf, graaf was in Oost-Haspengouw en op de linker Maasoever¹⁰. Van hem is het immers maar al te goed bekend dat hij zijn domeinen te Gelmen (in Haspengouw) verloor wegens ontrouw aan de keizer¹¹. Tegen deze verklaring kan men echter de volgende argumenten inbrengen.

6. Bormans en Schoolmeesters, *Cartulaire de l'église Saint-Lambert de Liège*, dl. II, blz. 534-535.

Over het gerechtshof van Vliermaal en de andere Loonse instellingen hebben wij een werk in voorbereiding.

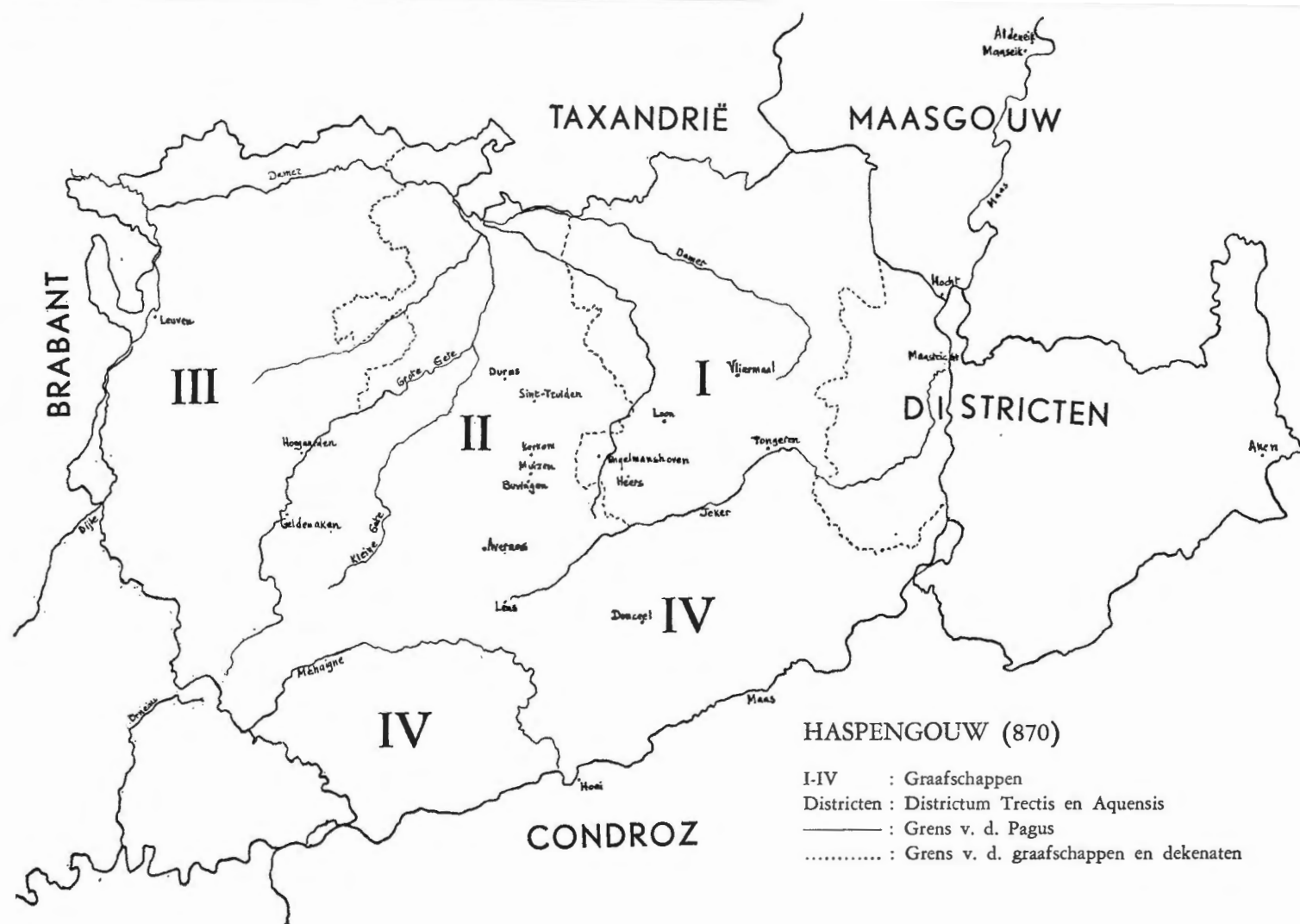
7. Om deze reden dient men aan deze benaming geen belang te hechten. Enkele historici hebben ze evenwel overgenomen: Ulens, R., *Hoe ver staan we met onze kennis over de wording en de ontwikkeling van het graafschap Loon?*, in: *Limburg*, dl. XVI, 1934-1935, blz. 229-234 en dl. XVII, 1935-36, blz. 1-5 en *Notes sur les origines du comté de Looz*, in: *Leodium*, dl. 29, 1936, blz. 3-14; Gorissen, P., *Omtrent de wording van het graafschap Loon*, in: *Jaarboek van de Vereniging van de Oudheid- en geschiedkundige Kringen van België*, 1950, blz. 126-137; Dhondt, J., *Proloog van de Brabantse geschiedenis* in: *Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem*, dl. III, 1952, blz. 22 en Lyna, J., *Het graafschap Loon*, 1956, blz. 10.

8. Koch en Gysseling, *Diplomatica belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, dl. I, blz. 361-362.

9. Gorissen, P., *op. cit.*, p. 132.

10. Baerten, J., *Les origines des comtes de Looz et la formation territoriale du comté*, in: *Belg. Tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, dl. XLIII, 1965, afl. 4.

11. M. G. H., D. D., dl. I, blz. 438.

HASPENGOUW (870)

- I-IV : Graafschappen
- Districten : Districtum Trectis en Aquensis
- : Grens v. d. Pagus
- : Grens v. d. graafschappen en dekenaten

Ten eerste bestond het graafschap Hocht reeds in 952: het wordt dan in een betrouwenswaardig koninklijk diploma vermeld¹². Zou het graafschap Avernas zich later ervan afgescheurd hebben? Dat dit laatste zes jaar vroeger bestond wordt bewezen door een ander dokument. Vanderkindere meende dat het slechts na 958 zou opgesteld zijn ofschoon het de datum 946 draagt¹³. Maar, nadat men het dokument aan een grondige diplomatische studie heeft onderworpen, blijft niets van deze kritiek over¹⁴. Ten slotte is er ook nog – en vooral de bovenvermelde tekst van Sint-Truiden die de beide graafschappen naast elkaar vermeldt. Te oordelen naar de vermeldingen van de cancellarius van Metz, enerzijds, en van de voogd en van de ondervoogd van Sint-Truiden, anderzijds, moet deze dagtekenen uit de jaren 956-958, dus vóór de val van de Reinieren¹⁵. Uit deze gegevens blijkt voldoende hoe onwaarschijnlijk het is de splitsing van NO-Haspengouw te dagtekenen van na 958¹⁶. Er dient dus gezocht te worden naar een andere verklaring.

Zouden de onderverdelingen van Haspengouw niet samenvallen met de dekenijen, zoals het voor de pagus Brabant kon aangetoond worden door Prof. Bonenfant¹⁷? Daar de bisschoppen van Luik talrijke veranderingen en ontubbelingen tot stand brachten waardoor de sporen uitgewist werden, kan van een systematische toepassing van deze methode geen sprake zijn. Niet alle laat-middeleeuwse dekenijen kan men immers met graafschappen vereenzelvigen. Een schifting is noodzakelijk: alleen de oudste centra mochten weerhouden worden. Zij werd reeds uitgevoerd door Paquay¹⁸. Zo weet men welke parochies in de vroege middeleeuwen aan de kerken van Tongeren en van Sint-Truiden onderworpen waren, welke parochies bankruisprocessies¹⁹ moesten ondernemen naar die belangrijke religieuze centra. De scheidings-

12. *Ibidem*, blz. 236.

13. Vanderkindere, L., *op. cit.*, dl. II, blz. 134 en idem in: Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 1900, blz. 47.

14. Baerten, J., *loco cit.*

15. Piot, Ch., *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Trond*, dl. I, blz. 6-7 en Koch en Gysseling, *loco cit.* hebben het document gedateerd met de termini van Adalbero's regering, hetzij 927-964, hetzij 929-62.

16. Over de opvolgers van de Reinieren in deze streek zie ons artikel geciteerd onder n. 10 en 14.

17. Zie n. 2.

18. Paquay, J., *Les antiques processions des croix banales à Tongres* in: Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg, dl. XXI, 1903, blz. 158 en vlg. en id., *Les paroisses de l'ancien concile de Tongres*, in: Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire du diocèse de Liège, dl. XVIII, 1909, blz. 1-308.

19. *Ibidem* en voor Sint-Truiden, Vanrie, A., *Les croix banales aux abbayes en Belgique au moyen âge*, in: Contributions à l'histoire économique et sociale, dl. II, 1963, blz. 7-28 en de kaart.

lijn van deze oude bankruisomschrijvingen, enerzijds, en van de latere dekenijen, anderzijds, valt samen. Daarenboven komt zij ook overeen met de scheidingslijn tussen de graafschappen Avernas en Hocht zoals men ze kan wedersamenstellen op grond van de bovengenoemde oorkonde van Sint-Truiden²⁰. Ook de limiet van Haspengouw en Maasgouw vindt men terug in de grens tussen de dekenijen van Maaseik en van Tongeren²¹.

Wat baat het echter voor ons te kunnen vaststellen dat in het midden van de Xde eeuw de grens van de concilies van Sint-Truiden en van Tongeren die van twee Haspengouwse graafschappen was? Er blijft immers nog een leemte van drie kwart eeuw tussen bovengenoemde akte van Sint-Truiden die handelt over deze limiet en het verdrag van Meersen. Indien wij echter konden aantonen dat de kerkelijke omschrijvingen ouder zijn dan het midden van de Xde eeuw dan zouden de administratieve het logischerwijze ook moeten zijn. Laten wij dus trachten de ouderdom van de concilies en van de bankruisen te bepalen aan de hand van de bestaande studies²² en van enkele teksten. Hieruit blijkt dat de Luikse bisschop Notger, in 980, de bankruisen van Lobbes als *antiqua statuta* beschouwde²³ en dat door het *Cantatorium* van Saint-Hubert de officiële instelling ervan aan Lodewijk de Vrome en de toenmalige bisschop van Luik wordt toegeschreven²⁴. Nu is het onwaarschijnlijk dat Tongeren en Sint-Truiden op het einde van de IXde eeuw deze instelling niet zouden gekend hebben. Daarom achten wij het logisch dat de noord-zuid lopende limiet tussen deze twee centra tot de tijd van het verdrag van Meersen kan opklimmen.

Een ander gegeven van de kerkgeschiedenis bevestigt de chronologie die wij verdedigen, nl. het ontstaan van de oudste dekenijen. Uit de geschriften van de Moreau blijkt dat in het bisdom Luik de oudste omschrijvingen bestuurd door aartsdiakens en dekens reeds in het midden van de Xde eeuw in de dokumenten te voorschijn komen²⁵. Laenen en Bonenfant²⁶ hebben er sinds de IXde eeuw gevonden in Brabant. de Moreau, getroffen door het samen-

20. Zie n. 8.

21. Van de Weerd, H., *Het landdekenaat Eyck*, in: Limburg, dl. VIII, 1926-1927, blz. 225 (kaart).

22. Berlière, A., in: Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 5e serie, dl. VIII, 1922, blz. 419 en vlg.; Paquay, J., *op. cit.* en Vanrie, *op. cit.*

23. Vos, M., *Lobbes, son abbaye et son chapitre*, dl. I, blz. 433-434.

24. *La chronique de Saint-Hubert dite Cantatorium*, uitg. Hanquet, K., blz. 55-57.

25. de Moreau, E., *Histoire de l'église en Belgique*, dl. I, blz. 307-09.

26. Laenen, J., *Introduction à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines*, dl. I, blz. 30 en 53 en Bonenfant, P., *Quelques cadres territoriaux...*, in: Annales de la Société royale d'archéologie de Bruxelles, dl. 38, 1934, blz. 8-9.

vallen van de bankruisomschrijvingen met de concilies, was daarom geneigd te aanvaarden dat zij ook in Haspengouw ouder zijn.

Als wij nu de kerkelijke limieten op kaart brengen komen wij tot de volgende vier delen²⁷ :

1. Het eerste wordt begrensd in het oosten door het Maasland en de fiscus van Maastricht²⁸ en ten noorden door Taxandrië.

2. Ten westen van dit graafschap bevond er zich een dat heel het Getebekken bevatte tot en met Geldenaken, in het zuid-westen.

3. Er blijft nog, tussen de Dijle en de Gete een derde compartiment over : het latere graafschap Leuven, het noordwestelijke graafschap van Vanderkindere.

Vindt men hiervan een bevestiging in de dokumentatie ?

Het gebrek aan dokumenten, die het bestaan van een bankruisomschrijving met Leuven als centrum bewijzen wordt goedge maakt door het feit dat de westelijke grens met de pagus Brabant – de Dijle – gekend is en dat ook de oostelijke grens vastligt door de limiet van de bankruisomschrijving van Sint-Truiden. Het is merkwaardig, in dit opzicht, dat eens te meer de bankruislimiet samenvalt met die van de dekenijen Leuven en Sint-Truiden²⁹. De NZ limiet tussen deze twee centra schijnt dus even vast te hebben gelegen als die tussen Tongeren en Sint-Truiden. Ze schijnt dus ook wel van oude datum te zijn.

Hoe is het nu gesteld met Geldenaken dat, zoals gezegd, deel moest uitmaken van het middelste graafschap omdat het tot het concilie van Sint-Truiden behoorde ? Een bevestiging hiervan vinden wij in het feit dat de graven van Avernas en later hun opvolgers, de graven van Duras, die evenals zij voogden van Sint-Truiden waren, Geldenaken bezaten³⁰. Ondanks de verbroekeling van dit graafschap ten voordele van Brabant, Luik en Loon is de band tussen beide delen blijven bestaan, ten minste tot op het einde van de XIIde eeuw toen Brabant en Loon respectievelijk Geldenaken en Duras inlijfden³¹. Het is duidelijk dat een verband bestaan heeft tussen Geldenaken en het gravenhuis dat in de streek van

27. Drie ervan hebben wij besproken in : Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, dl. XL, 1962, blz. 1149-1167 (met kaart) en dl. XLIII, 1965, afl. 2 en 4 (met kaart).

28. Over het district Maastricht zie verder blz. 9-10.

29. Vergelijk de kaart van de Moreau, *op. cit.* (bisdom Luik in het complementaire deel) waarop het dekenaat Sint-Truiden voorkomt met die van de bankruisprocessies gepubliceerd door Vanrie, *loco cit.*

30. Cfr. *Les origines des comtes de Looz* (2de deel), *loco cit.*

31. Zie voor Geldenaken Hanon de Louvet, R., *Histoire de la ville de Jodoigne*, dl. I, blz. 66-74 en voor Duras ons artikel geciteerd in de vorige noot (1ste deel).

Sint-Truiden grafelijke rechten had. De kerkelijke indeling schijnt ons dus niet misleid te hebben.

4. Het vierde graafschap werd door Vanderkindere tussen de Maas, de Jeker en de Méhaigne gelocaliseerd. Hij noemde het Haspinga omdat een aldus genaamd graafschap door keizer Hendrik III in 1040 aan de bisschop van Luik werd geschonken³². Enkele jaren geleden hebben wij gepoogd de grenzen van deze Luikse bezitting te reconstrueren aan de hand van de lenen en de goederen van de *advocatus de Hasbania*. Op enkele zeer zeldzame uitzonderingen na vonden wij ze terug in bovengenoemde streek³³. Maar tevens stelden wij vast dat het graafschap Hoei, dat ca. 985 op een gelijkaardige manier door de Luikse kerk werd ingelijfd, zich over een deel van de linker Maasoever aan de benedenloop van de Méhaigne uitstreckte. Alles wijst er dus op dat het graafschap Hoei een deel van het oude graafschap Haspinga heeft ingenomen, want Donceel, dat nog in 961 *in comitatu Asbanio* gelegen was³⁴, wordt later, in 1084, in het graafschap Hoei gesitueerd³⁵. Dit graafschap vertoont trouwens de typische kenmerken van de Xde eeuw tijdens dewelke men geen rekening meer hield met de grenzen van de *pagi*³⁶: het graafschap Hoei omvatte niet alleen een deel van Haspengouw maar ook een deel van de Condroz³⁷. Het ligt dus voor de hand dat het graafschap Haspinga zich vroeger over heel de zuidelijke streek van Haspengouw moet uitgestrekt hebben.

* * *

Onze indeling verschilt dus van die van Vanderkindere op twee punten. De streek die hij voor het noord-oostelijke graafschap hield hebben wij in twee gedeeld; deze oplossing lijkt ons waarschijnlijk aangezien anders een te groot territorium aan een enkel graafschap werd toegeschreven.

Ten tweede werd het raadselachtige graafschap Brunengeruz niet bij de grote vier gerekend. Dit komt weliswaar ca. 988 voor in een keizerlijk diploma, wanneer Otto III het aan de bisschop

32. M. G. H., D. D., dl. V, blz. 45.

33. *Le comté de Haspinga et l'avouerie de Hesbaye (IXe-XIIe siècles)*, in: Belg. Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, dl. XL, 1962, blz. 1149-1167.

34. Roland, *Recueil de chartes de l'abbaye de Gembloux*, blz. 16.

35. Bulletin de l'Institut archéologique de Liège dl. 38, 1908, blz. 114.

36. Cfr. Lemaignier, J. F., *La dislocation du pagus et le problème des consuetudines (Xe-XIe siècles)*, in: Mélanges L. Halphen, Parijs, 1951, blz. 401 en vlg.

37. Bonenfant, P., *Notice et carte n° III de l'Atlas de géographie historique de Belgique* onder leiding van Vander Essen, L., *Le duché de Lothier et le marquisat de Flandre à la fin du XIe siècle*, blz. 9 en ons artikel geciteerd onder n. 33 (blz. 1158).

van Luik schonk³⁸. Dit volstaat echter niet om het graafschap *ipso facto* bij de Karolingische te rekenen. Het voorbeeld van het bovenvermelde graafschap Hoei dat drie jaar vroeger eveneens aan de Luikse kerk werd afgestaan neemt hierover elke twijfel weg: het draagt immers de stempel van de post-karolingische tijd³⁹. Brunengeruz zou wel in hetzelfde geval kunnen zijn. De grenzen van dit graafschap zijn slecht gekend door de eigentijdse bronnen die ons inlichten over de strijd die de bisschoppen van Luik en de graven van Leuven er om voerden: alleen weet men dat Hoegaarde er toe behoorde⁴⁰. De XIIIde-eeuwse kroniekschrijver, Egidius van Orval meende de grenzen ervan te kennen⁴¹. Zelfs indien deze gegevens betrouwbaar zijn dan is men verplicht vast te stellen dat het niet genoeg uitgestrekt is om een van de vier graafschappen te zijn. Wij hebben dus hier hoogstwaarschijnlijk te doen met een afbrokkeling van een of van meerdere graafschappen. Hoegaarde was immers aan de perefierie van twee omschrijvingen gelegen.

De vraag is nu of het graafschap Avernas, zoals wij het op het einde van de eerste helft van de Xde eeuw ontmoeten, ook niet een deel van het middelste graafschap was. Dat is geenszins uitgesloten daar men zo weinig weet over al deze graafschappen die in de Xde en XIde eeuw ineens als paddestoelen te voorschijn kwamen. Maar er dient aan herinnerd te worden dat het graafschap Avernas blijkbaar het oostelijke deel van het oude graafschap vormde en dat het nog steeds dezelfde oostgrens had als de oude karolingische omschrijving⁴². Het graafschap Hocht dat zich aan de andere zijde van deze grens bevond kan men in een zekere zin met dat van Hoei vergelijken. Evenals dit was het tweeledig: het omvatte een Haspengouws en een Maaslands deel. Het is dus uitgesloten dat dit samenvalt met een van de vier graafschappen die in het Verdrag van Meersen vermeld worden. De Reinieren schijnen in de eerste helft van de Xde eeuw bij een Maaslands graafschap van de linkeroever het naburige Haspengouwse graafschap gevoegd te hebben⁴³.

Het is dus verkeerd Hocht als een uitsluitend Maaslands graafschap uit de Karolingische tijd te beschouwen, zoals Vanderkindere het voorstelde. Het valt anderzijds evenzeer te betwijfelen dat het

38. M. G. H., D. D., dl. II, blz. 445-446.

39. Zie noten 36 en 37.

40. Cfr. Buvé, *Het graafschap Brunerode*, in: Bijdragen tot de geschiedenis, dl. V, 1906, blz. 108-109.

41. *Aegidii Aureavallensis gesta episcoporum Leodiensium*, in: M. G. H., S. S., dl. XXV, blz. 91 en vlg.; Cfr. Vanderkindere, *op. cit.*, dl. II, blz. 143.

42. Zie boven, blz. 10.

43. Cfr. *Les origines du comté de Looz* (2de deel), loco cit.

Xde-eeuwse graafschap Avernas nog volledig samenviel met zijn Karolingische voorganger, aangezien het graafschap Brunengeruz zich in deze streek bevond.

Ten slotte moeten wij nog een bezwaar dat kan geopperd worden trachten te weerleggen. Wie, zoals wij, de kerkelijke omschrijvingen als basis voor een historio-geografische studie aanvaardt mag niet uit het oog verliezen dat het aartsdiakenaat van Haspengouw zich ook op de rechteroever van de Maas, tussen Maastricht en Aken – met inbegrip van deze stad – uitstreckte⁴⁴. Niemand zal in twijfel trekken dat ook de pagus tot daar reikte⁴⁵. Op het eerste gezicht lijkt deze vaststelling in strijd te zijn met de indeling van de Haspengouwse pagus die Vanderkindere en wijzelf hebben verdedigd. Bij nader onderzoek van de tekst van het Verdrag van Meersen merkt men op dat Maastricht en het omliggende gebied afzonderlijk worden vermeld onder de benaming *Districtum Trectis*⁴⁶. Het heeft dus niets te maken met de vier Haspengouwse graafschappen ofschoon het, naar alle waarschijnlijkheid, tot dezelfde pagus behoorde. Deze scheiding valt des te meer op daar het *districtum* naar Lodewijk de Duitser ging terwijl de vier graafschappen in het bezit van Karel de Kale kwamen⁴⁷. Waarschijnlijk behoorden de Haspengouwse dorpen gelegen ten oosten van de grens tussen de dekenaten Tongeren en Maastricht tot bovengenoemd *districtum*, daar zij deel uitmaakten van het dekenaat Maastricht⁴⁸. Dit laatste moet het *districtum Trectis* en het *districtum Aquensis*, die beide in het Verdrag van Meersen voorkomen, omvat hebben, aangezien Aken later tot het dekenaat Maastricht behoorde⁴⁹.

* * *

44. Zie de Moreau, *op. cit.*, kaart (zie noot 29), Fabricius, W., *Erläuterungen zum geschichtlichen Atlas der Rheinprovinz: Die kölnische Kirchenprovinz*, in: Publikationen der Gesellschaft für rheinische Geschichtskunde, dl. XII, 1909 en Klauser, H., *Der Erzpriester von Aachen (Archipresbyter plebanus Aquensis). Eine kirchengeschichtliche Studie*, in: Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins, bd. 74-75, 1962-1963, blz. 193 en n. 1.

45. Zie de recente studie van Gorissen, P., *Maasgouw-Haspengouw-Mansuarië*, in: Belg. Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, dl. XLII, 1964, blz. 395.

46. Zie de tekst vermeld in n. 1.

47. Wij hebben vroeger gemeend Maastricht te mogen rekenen bij het graafschap Haspinga. Hiervoor steunden wij op een diploma van 898 vermeld door Doppler, *Verzameling van charters... betrekkelijk... Sint-Servaas te Maastricht*, in: Publications de la Société historique et archéologique du Limbourg, dl. LXVI, 1930, blz. 222. Enkele tijd later heeft Dr. P. Gorissen echter bewezen dat het hier gaat om een falsum (zie zijn artikel geciteerd onder n. 45, blz. 383 en vlg.). Dit diploma is trouwens strijdig met de tekst van het Verdrag van Meersen die klaar en duidelijk een *districtum Trectis* naast de vier graafschappen vermeldt.

48. Zie de kaart van de Moreau, *op. cit.*

49. Zie n. 44.

Wat betekent, per slot van rekening, de passus van het verdrag van Meersen *in Hasbanio comitatus quatuor*? O.i. wordt bedoeld dat Karel de Kale in Haspengouw vier graafschappen kreeg, niet dat er in deze pagus slechts vier graafschappen waren⁵⁰. Vanderkindere was blijkbaar dezelfde mening toegedaan, want hij heeft de vier graafschappen uitsluitend tussen de linker Maasoever en de Dijle gezocht. Over de namen en de grenzen van deze graafschappen kan men discussiëren; bij gebrek aan teksten blijft elke oplossing hypothetisch. De onze ontsnapt zeker niet aan deze algemene regel. Wij achten ze echter aanvaardbaar omdat zij steunt op verschillende gegevens, o.a. op een akte van de abdij van Sint-Truiden waarvan een nieuwe interpretatie in het kader van de identiteit van kerkelijke en burgerlijke limieten zich opdringt.

50. Over de bepalingen van het Verdrag van Meersen en de localisering van de plaatsnamen in deze tekst leze men de recente bijdrage van onze collega Verbeemen, J., *L'ordre géographique suivi dans le traité de Meersen (870) et son importance pour la localisation de quelques abbayes y mentionnées*, in: Archives et Bibliothèques de Belgique, dl. XXXV, 1964, blz. 155-185.